

Na 18. výroční konferenci České asociace pedagogického výzkumu, která se konala v září 2010 v Liberci, byl dán prostor pro diskusi nad pěti českými pedagogickými časopisy: *E-Pedagogium*, *Orbis scholae*, *Pedagogická orientace*, *Pedagogika*, *Studia paedagogica*. Písemný záznam z této diskuse zpracovaný Jiřím Marešem a Ivanou Honsnejmanovou byl nabídnut k uveřejnění na stránkách uvedených časopisů. Tiskem vychází např. v *Pedagogice* a v *Pedagogické orientaci*, v elektronické podobě je k dispozici např. na webových stránkách časopisu *Orbis scholae*. Široké zveřejnění tohoto textu je vedeno snahou informovat odbornou komunitu nejen o časopisech samotných, ale také o redakčních zvyklostech a procedurách v nich uplatňovaných.

Redakce

Diskuse o pedagogických časopisech v České republice

Jiří Mareš^a, Ivana Honsnejmanová^b

^a Lékařská fakulta UK v Hradci Králové,

^b Fakulta humanitně-přírodovědecká a pedagogická TU v Liberci

Úvod

Jedním z klíčových médií pro pedagogickou vědu samotnou a pro všechny typy fakult připravujících učitele jsou pedagogicky zaměřené časopisy. V České republice nabývá tato teze specifické naléhavosti, neboť české vysoké školy začínají být financovány nejen podle počtu studentů, ale nově i podle své vědecké a publikační aktivity.

Na pedagogické časopisy je tedy vyvíjen tlak – a to ve trojím směru. Za prvé je to zájem autorů dostat do časopisů co nejvíce svých článků, a tím získat (pro sebe i svou instituci) body za publikační činnost. Za druhé je to snaha institucí zakládat další časopisy, aby se rozšířila publikační základna, a tím i možnost publikování; v některých případech i zde je zájem o získávání publikačních bodů. Za třetí je to snaha *Rady vlády pro výzkum, vývoj a inovace* rozlišit kvalitní a méně kvalitní časopisy, a tím regulovat počet vykazovaných článků. Odlišit články, které mají solidní vědeckou úroveň od článků, jež se vědecky pouze tváří či od článků popularizujících. Tak vznikl *Seznam recenzovaných neimpaktovaných časopisů (periodik) vydávaných v ČR*, který v r. 2010 obsahoval přes 500 časopiseckých titulů. Pokud jde o pedagogiku, uvedený seznam obsahoval

18 časopisů primárně pedagogických (kód AM-pedagogika je u nich na prvním místě; na druhém místě je kód jiného oboru) a 15 časopisů sekundárně pedagogických (podrobnosti viz Mareš, 2010).

Z oněch 18 pedagogických časopisů má jen několik dlouhodobější tradici a stoupá zájem autorů publikovat právě v nich. Ukazuje se však, že bude třeba, aby odborná veřejnost o těchto časopisech věděla mnohem více než to, co se může dočíst v tiráži časopisu či na internetové adrese časopisu (adresy jsou uvedeny v seznamu literatury). Aby věděla o celkové koncepci časopisu, o jeho specifikách i úvahách o jeho dalším směřování.

Diskutované tematické okruhy

Není proto divu, že na XVIII. celostátní konferenci České asociace pedagogického výzkumu v Liberci proběhla panelová diskuse věnovaná právě českým pedagogickým časopisům. Konferenci pořádala v září roku 2010 Katedra pedagogiky a psychologie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. K panelové diskusi pozvala představitele pěti významných českých pedagogických časopisů. Šlo o tyto časopisy (řazeno podle abecedy): *E-Pedagogium* (M. Dopita), *Orbis Scholae* (E. Walterová), *Pedagogická orientace* (T. Janík), *Pedagogika* (J. Kořa), *Studia Paedagogica* (M. Pol., M. Rabušicová).

Symposium uvedl vstupním přehledem J. Mareš, který pak průběh symposia řídil. Zástupci časopisů se vyjadřovali k sedmi tematickým okruhům. Obsáhlou diskusi lze shrnout takto:

1. Vydavatel, vydávání a financování časopisu

E-Pedagogium: Časopis vydává vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci. Vychází od roku 2001. Vydávání časopisu financuje Pedagogická fakulta UP v Olomouci. Tištěná verze časopisu se prodává, elektronická je průběžně k dispozici na internetu.

Orbis scholae: Časopis vydává Pedagogická fakulta UK v Praze. Vychází od roku 2007. Vydávání časopisu je financováno z dotace v rámci grantu Centra základního výzkumu školního vzdělávání, společného pracoviště UK Praha a MU Brno. Zpočátku byl časopis rozesílán bezplatně, od roku 2011 bude distribuován předplatitelům.

Pedagogická orientace: Časopis vydává občanské sdružení Česká pedagogická společnost. Na vydávání časopisu získává část prostředků od Rady vědeckých

společností. Časopis byl založen v r. 1967, ale na základě „normalizačních opatření“ byl zastaven. Vydávání bylo obnoveno v r. 1991. Časopis se prodává.

Pedagogika: Časopis dříve vydával Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV Praha. Po zrušení ústavu počátkem 90. let převzala vydávání časopisu Pedagogická fakulta UK v Praze. Vychází nepřetržitě od r. 1950. Vydávání časopisu financuje Pedagogická fakulta UK v Praze. Redakce neplatí honoráře ani recenzenty. Platí jen těm autorům, od nichž si články přímo objedná. Časopis se prodává.

Studia Paedagogica: Časopis vydává Ústav pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Časopis pod tímto názvem vychází od r. 1996, jeho tradice je však mnohem starší. Je totiž přímým pokračovatelem Sborníku prací Filozofické fakulty brněnské univerzity (řady pedagogicko-psychologické), který vycházel v letech 1966–1995. Sazbu a tisk časopisu platí Filozofická fakulta MU. Neplatí za texty, ani za recenze. Časopis se prodává. Nově byla zavedena nabídka předplatného.

2. Periodicita, náklad, vydávaná podoba, marketing

E-Pedagogium: Časopis vychází 4× ročně, z toho jedno číslo anglicky. Náklad tištěné verze činí jen 50 výtisků. Elektronická verze¹ se ihned vyvěšuje na internet. Propagace časopisu je na webových stránkách fakulty.

Orbis scholae: Časopis vychází 3× ročně, z toho jedno číslo anglicky. Náklad tištěné verze je 200–250 výtisků. V elektronické verzi se vystavují plné texty s krátkým časovým odstupem. Redakce propaguje časopis na webové stránce fakulty a na konferencích.

Pedagogická orientace: Časopis vychází 4× ročně v nákladu 400 výtisků. Na webu se plné texty časopisu vystavují s dvouletým odstupem. Propagace časopisu je na konferencích a na webových stránkách.

Pedagogika: Časopis vychází 4× ročně v nákladu 600 výtisků (rozsah jednoho čísla kolem 100 stran). Elektronická verze zatím neexistuje. O vystavování plných textů na internetu se uvažuje a texty by se objevovaly s dvouletým zpožděním. Propagace časopisu je jen na webových stránkách fakulty.

¹ Obecně je třeba rozlišovat elektronickou verzi časopisu (takový časopis vychází ještě v tištěné, tj. „papírové“ verzi) a elektronický časopis, který vychází pouze v elektronické verzi.

Studia Paedagogica: Časopis vychází 2× ročně v nákladu 200–250 výtisků (rozsah jednoho čísla kolem 200 stran). Propagace se uskutečňuje prostřednictvím různých významných osobností, univerzitního obchodního centra, dále na konferencích, prostřednictvím jiných časopisů, na webových stránkách pracoviště.

3. Zaměření časopisu, typ adresátů, předplatitelé, zahraniční odběratelé

E-Pedagogium: Jde o časopis, který publikuje přehledové a výzkumné studie. Čtou jej pracovníci fakulty, výzkumníci, nikoli učitelé.

Orbis scholae: Jde o vědecký časopis, který publikuje výzkumné zprávy, teoretické a přehledové studie. Čtou jej výzkumníci, pracovníci vysokých škol, studenti doktorských programů a studenti učitelství. Pro studenty Pedagogické fakulty UK Praha je k dispozici speciální studovna, kde mohou časopis číst. Časopis má 50 stálých zahraničních odběratelů, kteří ho zatím dostávali bezplatně.

Pedagogická orientace: Jde o odborný časopis, který dříve četli především učitelé. Nyní redakce klade větší důraz na vědeckou fundovanost textů, takže adresátem se spíše stává vysokoškolská komunita. Počet předplatitelů se pohybuje kolem 350 osob. Ze zahraničních předplatitelů dominuje Slovensko.

Pedagogika: Jde o vědecký časopis, který publikuje rozsáhlé přehledové studie, výzkumné studie, odborné diskuse, recenze. Texty jsou náročné. Jedno číslo bývá monotematické. Časopis se orientuje na výzkumné pracovníky, učitele vysokých škol, studenty doktorských programů. Odebírají ho odborné knihovny na fakultách, vědecké instituce, zahraniční univerzity. Klesá odběr ze základních a středních škol. Časopis má 450–500 stálých předplatitelů, z toho asi 40 zahraničních, nejen ze Slovenska.

Studia Paedagogica: Jde o vědecký časopis, který publikuje přehledové studie, výzkumné studie. Jedno číslo bývá monotematické. Časopis se orientuje na akademické pracovníky a studenty vlastní fakulty. Časopis má studentskou sekci (zpravidla obsahuje 2–3 texty, jež vznikly na základě kvalitních diplomových prací). Předplatitelů je zatím málo, převažuje přímý prodej.

4. Autoři publikující v daném časopise

E-Pedagogium: Přispívají lidé, kteří mají nějaký vztah k olomoucké fakultě (zpravidla díky grantovým projektům) a studenti. Souhrnně lze říci, že autoři pocházejí především z pracovišť pedagogických fakult.

Orbis scholae: Časopis začínal monotematickými čísly, která vznikala na základě výzvy redakce. Mezi autory zpočátku převládali pracovníci brněnského a pražského výzkumného pracoviště. Nyní se autoři rekrutují z vysokých škol a výzkumných pracovišť. Redakce oslovuje též zahraniční odborníky; preferuje texty, jejichž autoři jsou týmy badatelů; součástí výzkumného týmu bývají i doktorandi.

Pedagogická orientace: Do časopisu přispívají akademičtí pracovníci pedagogických fakult, často jde o oborové didaktiky. Redakce by ráda rozšířila spolupráci s pracovníky rezortních výzkumných ústavů jako je Výzkumný ústav pedagogický, Národní ústav odborného vzdělávání aj.

Pedagogika: Autoři se rekrutují z různých fakult vysokých škol a výzkumných ústavů. Při tvorbě monotematických čísel určuje redakce garanta/garanty, kteří si sami vyberou autory. Snahou redakce je překračovat rámec pedagogiky a hledat autory z hraničních disciplín. Redakce systematicky pracuje s mladými autory (ať už jde o doktorandy, nebo absolventy doktorského studia). Redakce oslovuje i zahraniční odborníky a publikuje české překlady jejich článků.

Studia Paedagogica: Do časopisu přispívají lidé z akademické sféry, z vysokých škol. Redakce autory cíleně oslovuje, ale také vyvěšuje na internetu výzvy. Redakce soustavně pracuje s mladými autory, pro něž je v časopise zřízena samostatná studentská sekce.

5. Redakce, redakční rada, posuzování textů

E-Pedagogium: Existuje jak výkonná redakce, tak širší redakční rada. Texty procházejí 2× jazykovou korekturou. Cizojazyčné souhrny překládá profesionální překladatelka. Posouzení původnosti došlé práce je v rukou recenzentů. Redakce se zatím setkala pouze s jedním příspěvkem, který byl již někde jinde uveřejněn.

Orbis scholae: Redakční rada má dvě části: výkonnou redakci a širší mezinárodní redakční radu. Pravidla recenzního řízení jsou vyvěšena na webu; recenze jsou striktně typu *blind-review*. Text posuzují dva recenzenti mimo

redakční radu, u sporných případů rozhoduje celá výkonná redakce. Jazykovou korekturu dělají dva členové redakční rady. Jazykové korektury anglických textů provádí rodilý mluvčí.

Pedagogická orientace: V časopise se rozlišuje redakce (výkonný orgán) a redakční rada. Členové redakce nepiší recenze, členové redakční rady ano. Funkční období šéfredaktora trvá 4 roky. Nově zvolený šéfredaktor má právo si vytvořit novou redakční radu. Kritéria pro posuzování došlých příspěvků jsou uvedena na webu. Text hodnotí dva posuzovatelé. Po autorově úpravě příspěvku přehledně došlý text zpravidla jeden recenzent. Provádí se jazyková korektura, cizojazyčné souhrny překládá kvalifikovaný překladatel. Závěrečná podoba příspěvku se posílá autorovi ke schválení.

Pedagogika: Časopis má užší výkonnou redakci a širší redakční radu. Pokud jde o funkční období šéfredaktora a členů redakce, je to složité. Redaktorem by měl být někdo, kdo bude 3–4 roky v redakci pracovat naplno; měl by mít zájem o obor, rozsáhlé znalosti a zkušenosti, měl by mít i cit pro jazyk. Redakce má k dispozici rozsáhlý soubor recenzentů a na konci každého kalendářního roku se jim v časopise jmenovitě děkuje. Došlý příspěvek hodnotí dva recenzenti; pokud se posudky rozcházejí, stanovuje redakce ještě třetího recenzenta a podle jeho rozhodnutí postupuje. Kontrola původnosti došlých textů probíhá prostřednictvím recenzního řízení. Redakce zachytila zatím 8 textů, které byly nabídnuty k publikování, i když už byly předtím někde publikovány.

Studia Paedagogica: Časopis má jádro – výkonnou redakci a kromě toho velkou redakční radu se zahraničními členy. Došlý text posuzují dva recenzenti. Redakce se snaží držet náročná kritéria. Soubor recenzentů se proměňuje v průběhu času. Jazykovou podobu textů hlídají dvoje korektury. Redakce spolupracuje se dvěma profesionálními překladateli. Kontrola původnosti textu neprobíhá, časopis autorům důvěřuje. Časopis se potýká s tím, že bylo třeba rozšířit redakční radu, ale – podle pokynů Rada vlády pro výzkum a inovace – členové redakční rady nesmějí psát posudky pro svůj časopis. Je tedy třeba, aby časopis disponoval širším okruhem posuzovatelů.

6. Koncepce časopisu

E-Pedagogium: Časopis má za sebou 10 let existence. Specifikum časopisu by se dalo charakterizovat takto: poskytuje publikační možnosti pracovníkům olomoucké fakulty, zejména oborovým didaktikům. Nemá monotematická

čísla, nýbrž polytematická čísla. Převládají výzkumné studie (odhadem 60 % článků), přehledové studie tvoří asi 40 % článků.

Orbis scholae: Časopis je poměrně mladý a profiluje se na problematiku školního vzdělávání v širších socio-kulturních souvislostech, včetně kurikula. Redakce klade důraz na metodologickou transparentnost a interdisciplinární přístup. Jedno číslo je vždy v anglickém jazyce, aby byla posílena mezinárodní vědecká komunikace.

Pedagogická orientace: Od původní podoby zpravodaje České pedagogické společnosti se časopis posunul k akademickým tématům, která odbornou komunitu zajímají. Snahou redakce je revitalizovat odborný život české pedagogické veřejnosti. V časopise se často objevují studie věnované oborovým didaktikám. Jedno číslo je vždy monotematické. Převládají výzkumné studie (odhadem 60 % článků), přehledové studie tvoří asi 40 % článků. Pokud jde o poměr kvantitativně a kvalitativně založených studií, většina publikovaných článků se opírá o kvantitativní metodologii.

Pedagogika: Redakce si již dlouho klade otázku, do jaké míry vycházet vstříc nejširší pedagogické veřejnosti, do jaké míry se vyjadřovat k aktuálnímu dění v českém školství, včetně neustálých změn ve školské politice. Redakce preferuje obecnější a hlubší témata, usiluje o zprostředkování konceptů a výzkumných trendů, jimiž žije odborná veřejnost ve vyspělých zemích. Proto se objevují články věnované mezioborovým souvislostem, průnikovým tématům oborových didaktik, každoročně vycházejí 2–3 rozsáhlejší přehledové studie. Celkově lze říci, že v časopise převažují přehledové studie nad výzkumnými. Pokud jde o studie věnované empirickým výzkumům, pak dominuje kvantitativní přístup nad kvalitativním.

Studia Paedagogica: Dříve šlo o sborník, v němž publikovali své texty pracovníci fakulty. Toto období skončilo. Časopis se chce etablovat jako časopis otevřený pedagogickému světu – v České republice i v zahraničí. Redakce koncipuje časopis širše, aby se neomezoval pouze na školní tematiku. Pokud jde o specifika: časopis se nechce vymezovat vůči nikomu a ničemu. Redakce se nebrání textům z oborových didaktik, ale hlavní cíl časopisu to není. V časopise jsou zastoupeny přehledové studie, studie založené na empirických výzkumech, metodologické studie, kazuistiky.

7. Širší kontext vydávání časopisu

E-Pedagogium: Snaha o získání impakt faktoru je hudbou vzdálené budoucnosti. Časopis se zatím profiluje, hledá svoje specifikum. Pokud jde o zahraničí, redakce hodně spolupracuje se Slovenskem – část redakční rady je ze Slovenska.

Orbis scholae: Časopis bude usilovat v budoucnosti o získání impakt faktoru. Redakce nebere ostatní pedagogické časopisy jako konkurenci, naopak s nimi spolupracuje. Existuje spolupráce se zahraničím, včetně Slovenska; redakce má zahraniční recenzenty, autory i členy redakční rady.

Pedagogická orientace: Redakce usiluje o to, aby byl časopis zařazen do různých databází, ale pravidla pro získání impakt faktoru mohou časopis hodně omezit. Redakce respektuje ostatní pedagogické časopisy a nevidí žádné překryvy, žádné potenciální zdroje konfliktů. Na Slovensku má časopis hodně odběratelů i autorů.

Pedagogika: Časopis je indexován v databázi ERIH – *European Reference Index for Humanities*. Časopis Pedagogika již oficiálně zažádal o udělení impakt faktoru. Už rok probíhá sledování časopisu zahraničními institucemi. Podmínky pro získání impakt faktoru jsou velmi náročné a redakce zatím neví, zda jej časopis získá. Redakce zastává názor, že nejlepší formou „konkurence“ je spolupráce pedagogických časopisů. Jako tíživý problém vidí redakce skutečnost, že ubývá kvalitních autorů i kvalitních recenzentů. Spolupráce s vyspělými zeměmi je kolísavá. Průběžně přicházejí texty ze Slovenska, redakce má na Slovensku stálý kádr recenzentů. Pokud jde o výhled do budoucna: redakce se domnívá, že trh pedagogických časopisů je trochu přesycený a přitom se ví, že české vysoké školy připravují (pod tlakem získávání bodů za publikační činnost) vydávání pěti nových pedagogicky zaměřených časopisů.

Studia Paedagogica: O získání impakt faktoru zatím redakce neuvažuje. Redakce je pro spolupráci mezi pedagogickými časopisy; je dobré se navzájem domlouvat i vzájemně se kultivovat. Redakce si nemyslí, že český trh je pedagogickými časopisy přesycen.

Závěry

Liberecké sympozium bylo prvním setkáním zástupců významných pedagogických časopisů, které v České republice vycházejí. Je dobře, že se tak stalo na

půdě *České asociace pedagogického výzkumu*, neboť důležitým posláním našich časopisů je zprostředkovat odborné veřejnosti důležité výsledky domácích výzkumů, a tím ji také kultivovat.

Účastníci se shodli na tom, že:

- bude třeba v takových setkáních pokračovat, neboť se ukázalo, že redakční rady časopisů o sobě vědí jen přibližně a přitom se potýkají (každý časopis zatím zvlášť) s obdobnými problémy;
- bylo by vhodné uspořádat další dvě setkání: jedno užší, pracovní, pro členy výkonných redakcí; druhé naopak širší, např. formou širší panelové diskuse, aby se do debaty mohl zapojit větší okruh zájemců (čtenáři pedagogických časopisů, výzkumní pracovníci, potenciální autoři, potenciální recenzenti); ono širší setkání by se mohlo odehrát při příští konferenci ČAPV;
- nároky na autory článků a na recenzenty se v zúčastněných časopisech vyrovnávají, kritéria se sbližují;
- redakční rady zúčastněných časopisů nechtějí své vzájemné vztahy koncipovat konkurenčně; spíše chtějí sledovat, které akcenty se v dalších časopisech preferují; konstatují, že prostor pro funkční spolupráci je v České republice velký;
- bude třeba systematičtěji sledovat vliv pedagogických časopisů na odbornou komunitu i na širší učitelskou veřejnost (neomezovat se jen na formální ukazatele typu citovanosti);
- někteří účastníci diskuse připomínali, že je užitečné v rozumných intervalech obměňovat šéfredaktory a složení redakčních rad, aby časopisy koncepčně neustrnuly;
- se změnami ve financování vysokých škol obecně a výzkumu zvláště vystávají otázky nad finančními zdroji pro české pedagogické časopisy v budoucnosti;
- jak v otázkách koncepčních, tak finančních bude dobré poučit se ze zkušeností vyspělých zemí.

Literatura

Mareš, J. (2010). Publikování výsledků výzkumu a vykazování výsledků výzkumu na českých vysokých školách. *Pedagogika*, 60(3/4), 342–345.

Adresy vybraných pedagogických časopisů:

- E-Pedagogium: <http://www.upol.cz/fakulty/pdf/e-pedagogium/>
- Orbis scholae: <http://www.orbisscholae.cz/>
- Pedagogická orientace: <http://www.ped.muni.cz/pedor/>
- Pedagogika: <http://userweb.pedf.cuni.cz/pedagogika/>
- Studia Paedagogica: <http://www.phil.muni.cz/wupv/home/casopis>

Autoři

Prof. PhDr. Jiří Mareš, CSc., Ústav sociálního lékařství Lékařské fakulty UK v Hradci Králové, Šimkova 870/13, 500 38 Hradec Králové, e-mail: mares@lfhk.cuni.cz, MgA. Ivana Honsnejmanová, Katedra pedagogiky a psychologie Fakulty humanitně-přírodovědecké a pedagogické TU v Liberci, Voroněžská 1329/13, 460 01 Liberec 1, e-mail: ivana.honsnejmanova@tul.cz